

Oponentský posudek disertační práce

Lukáš Holata

Změny osídlení v pozdním středověku a raném novověku

Katedra archeologie FF ZČU v Plzni

Plzeň 2014

I. Textová část (257 str.), II. Přílohy (88 obr., 56 grafů, 2 tab.).

Archeologie středověkého a časně novověkého vesnického osídlení se v uplynulých 25 letech přesunula z Archeologických ústavů AVČR, muzeí a institucí památkové péče do univerzitního prostředí. K závažné změně vedlo několik příčin, sahajících od teoretických k finančním souvislostem. Dnešní vesnická archeologie totiž klade značné poznávací nároky, v čase preventivní archeologie ale nebývá příslibem takového finančního přínosu, jenž by si zasloužil pozornost oborových stratégů. Naopak pro univerzitní prostředí je vesnická archeologie přitažlivá právě svými poznávacími nároky, potřebou „přidané hodnoty“ v teoretických přístupech. Přitom se v této části archeologie obzvláště efektivně uplatňují neinvazivní metody, vhodné a dostupné pro studentské práce všeho druhu. Celé této souhře vděčíme za několik prvotně studentských prací, které oživily specializaci, na niž před krátkou dobou doléhala stagnace. Za příslib další položky v této volné řadě lze pokládat dizertační práci Lukáše Holaty.

Zadání posuzované dizertační práce je značně ambiciózní, soustřeďuje se na problematiku „zanikání vesnických sídel“, a to v širokém a historicky rozrůzněném rozpětí 14. – 17. století. Široce rozkročený je i geografický zájem. Jistě přirozeně a vhodně se koncentruje na Rokycansko a Drahanskou vrchovinu, pokouší se ale i o zmapování příslušné problematiky v širokém evropském kontextu. V souhrnu shromažďuje množství informací, a zajisté tím zasluhuje respekt. Jenže i zde platí něco za něco, v síti informací se poněkud ztrácí důsledná problémová stavba. Pro střeoevropskou konceptualizaci fenoménu pustnutí měly zásadní význam studie W. Jansseny z 60. let (doplnit by bylo vhodné jeho *Methodische Probleme archäologischer Wüstungsforschung*, NAWG 1968). Někdy tehdy se rozpadla představa o statické povaze středověkých vesnických sídel. Tématem se staly strukturální změny středověkého osídlení a začalo být zřejmé, že pustnutí sídel samo o sobě nepatří mezi krizové jevy, jak se např. domníval W. Abel. Teorie o pozdním středověku jako době krize má ostatně svou složitou problematiku (leccos by i dnes mohla usnadnit práce F. Grause, *Das*

Spätmittelalter als Krisenzeit. Ein Literaturbericht als Zwischenbilanz z roku 1969). Velmi sporná je obecná představa o ekonomických aspektech této krize, kterou akcentovalo (nejen) marxistické bádání. Středoevropské výsledky, které takto orientovaný výzkum dokázal předložit, rozhodně neodpovídají vynaložené námaze. Tak či onak, fenomén pozdně středověkého a raně novověkého pustnutí nelze v souvislosti s diskusí o pozdně středověké krizi použít jako obecně platný relevantní ukazatel. Na konci 20. století se nadto ukázalo, že problematika pustnutí je ještě podstatně složitější. Teprve tehdy si evropská archeologie středověku začala v plném smyslu uvědomovat, že jednotlivé vesnice byly samy o sobě dynamickými systémy, k jejichž trvání patřilo i zanikání a obnovování usedlostí. Tento jev dovolují poznat pouze rozsáhlé exkavace areálů se zvláště příznivými archeologickými předpoklady (u nás se takovým příkladem stal Bystřec). Vesnice už definitivně přestaly být entitami, které někdy vznikly a potom trvaly až do svého případného úplného nebo částečného zániku (jak byla ještě chápána například Svídna). Z tohoto poznávacího posunu ovšem vyplývá, že fenomén pustnutí lze z archeologického hlediska poznat mnohem méně, než jsme si donedávna představovali.

Zvláště hodnotná je analytická část posuzované disertační práce, soustředěná na identifikaci faktorů podmiňujících sídelní kontinuitu (či, chceme-li, místní sídelní stabilitu). Analýza tohoto druhu u nás nebyla dosud nikde provedena a jako celek ob stojí i v širším evropském srovnání. O poučeném a tvořivém přístupu k vesnické problematice ostatně svědčí i dosavadní publikace L. Holaty.

Kritickou pozornost zasluhují obecně formulované teze přebírané z povšechné literatury. Sotva lze například beze všeho přijmout výrok „životní standard a nároky měšťanů byly ve srovnání se sedláky podstatně vyšší“ (s. 89). I tato problematika má svou literaturu, založenou na analýzách konkrétních sociálních kontextů (archeologie přispívá především studiem difuze kachlů ve vesnickém prostředí). Diskusi rozhodně zasluhují představy o středověkém a raně novověkém vývoji klimatu a jeho vztahu k sídelním proměnám. O historickém klimatu před počátkem instrumentálních záznamů víme pořád překvapivě málo (v roce 2014 dokonce v *Journal of Interdisciplinary History* proběhl spor o samotné existenci tzv. malé doby ledové /LIA/), krajně sporná (podle mého přesvědčení neudržitelná) je potom představa o souvztažnosti mezi klimatickým a sociálním vývojem v našem prostředí (zde s. 113). Překvapí rovněž prosté sdílení představy o degradaci půdy v důsledku dlouhodobého obdělávání, k níž by snad mělo docházet za 200-300 let (s. 106, s odkazem na ústní sdělení E.

Neustupného). Také zde jde o složitou problematiku s bohatou literaturou, která mj. navazuje na dlouhodobé pokusy v britském Rothamstedu. Ústní sdělení mívají pro každého z nás větší význam, než si běžně připouštíme – stanou-li se však podnětem k vlastnímu kritickému šetření.

*

Disertační práce **Lukáše Holaty**, *Změny osídlení v pozdním středověku a raném novověku*, jednoznačně vyhovuje nárokům kladeným v našem univerzitním prostředí na daný druh prací. Proto ji s radostí doporučuji k příslušné obhajobě.

V Praze, 5. ledna 2015

prof. Jan Klápště

Ústav pro archeologii

FF UK v Praze